

Phan Khôi, Một Nhà Cuốn Sách

Tác Giả: Nguyễn Hồng Quốc
Thứ Ba, 27 Tháng 7 Năm 2010 20:26

Là một tên tuồi lòn, nhò ng Phan Khôi (1887-1959) không phải là một nhà thò lòn, không phải là một nhà văn lòn, không phải là một hòc giò lòn;

ông cũng không phải là một nhà báo lòn. Vì t phê bình văn hòc, chò t p trung vào nhò ng ngò n đò nh cao nhò t cò a tò ng thò loò i, ngò i ta có thò bò qua Phan Khôi, tuy nhiên, nò u viò t lò ch sò văn hòc, nhò m tái hiò n diò n mò o nò n văn hòc Viò t Nam hiò n đò i trong quá trình vò n đò ng cò a nó qua nhò ng thò i kò , nhò ng biò n thái, nhò ng trào lò u và nhò ng khuynh hò ò ng khác nhau, ngò i ta lò i không thò không nhò c đò n Phan Khôi, hò n nò a, không thò không nhò c đò n ông mò t cách trò ng vò ng.

Hình: Wikipedia Commons Phan Khôi năm 1956

Phan Khôi là người tò mò, hay hoài nghi, thích đặt câu hỏi, thích gây gổ, thường sẵn sàng tìm tòi cái mới. Cuộc đời của Phan Khôi là một chuỗi những liên tục. Trước năm 1930, trong giai đoạn đầu của Văn Mới, ông đã viết những bài báo, tiểu luận không nói là không có ai đặt câu hỏi ông. Sau năm 1930, có lẽ chỉ có một người đi con đường ông: Trần Đăng Khoa.

Cả Phan Khôi lẫn Trần Đăng Khoa đều thông minh, có lý số, giỏi biện bác. Cả hai đều thích phiêu lưu: một người phiêu lưu vào cách nhìn đời, cách đánh giá thế giới việc công; một người phiêu lưu vào các phương pháp luận. Cả hai đều có cá tính mạnh: thích in đậm lên cá nhân của mình lên thế giới. Và cả hai đều như dơi: một người bị mê hoặc bởi luận lý học; một người bị choáng váng bởi phân tâm học và rùng rợn, biện chứng pháp.

Dù sao, giữa hai người, tôi vẫn thích Phan Khôi hơn. Không hiểu sao, đối với Trần Đăng Khoa, tôi có cảm tưởng ông giống như một nhà chính trị: chắc chắn ông đã tin những gì ông viết. Phan Khôi thì như một nhà cách mạng: lúc nào cũng nhiệt tình, đầy tâm huyết, ngay cả khi bệnh với một luận điểm sai lầm.

Trần Đăng Khoa có cái nhìn của một thi sĩ nhưng trong thực tế; Phan Khôi có cái nhìn của một tín đồ đời đời và những quy luật. Thi sĩ thành kính, Trần Đăng Khoa hay liêu lĩnh: ông thường viết những bài viết ngắn gọn, đôi khi nói chuyện cho đã miệng; Phan Khôi vẫn giữ ít nhiều một cách nhà nho: lý, có thể đi đến tận cùng, nhưng lại thì vẫn những mặt. Phan Khôi có cái mà Trần Đăng Khoa, nếu có, chắc có thể ít: sự chân thành. Cái mới, với Trần Đăng Khoa, chỉ là cái mới; với Phan Khôi, là chân lý.

Mọi mê theo đuổi chân lý, Phan Khôi quan tâm đến những khía cạnh khác nhau: đời tài của ông, ngoài chuyên văn, còn là chuyên chính trị, chuyên xã hội, chuyên triết học và ngôn ngữ học. Trong những mặt, ông là một nhà báo hơn là một nhà văn. Là một nhà báo chuyên nghiệp, nhưng ông lại không quan tâm đến những sự mà chỉ quan tâm đến cái lý đời sau các biện pháp, các sự việc của thế giới. Văn chuyên báo chí của ông, bởi vậy, những tính chất lý luận hơn là những thu nhập. Lý luận của ông, do đó liên hệ với thế giới, xuất phát từ thực tế, thường xuyên và chăm sóc các thành kiến, thiên kiến của xã hội, do đó, mang những yếu tố luận chỉ.

Mọi bài viết của Phan Khôi thường là một sự gây hấn. Đối với ông, người đặt câu hỏi có một thái độ dứt khoát: hoặc theo hoặc chống. Đối với ông hoặc yêu ông hoặc ghét ông, chứ không thể đồng tình với ông. Không phải ngẫu nhiên mà hầu hết các cuộc bút chiến giữa hai người chỉ diễn ra trên Phan Khôi hoặc nhúng vào Phan Khôi.

Tr i qua nhi u cu c bút chi n nh v y, t nhiên Phan Khôi tr thành mọt tay bút chi n chuyên nghi p và lão luy n. Chúng ta có th g i Phan Khôi là mọt nhà bút chi n (polemicist), mọt danh hi u, đ n nay, có l ch có mọt ng i n a là có th chia x đ c v i ông: H i Tri u. C hai đ u xây d ng ph n l n s nghi p c a mình b ng các cu c bút chi n. H i Tri u có hai đ u mà Phan Khôi không có: lòng sùng tín đ i v i mọt ch nghĩa và lòng trung thành đ i v i mọt t ch c chính tr . Nh ng Phan Khôi có hai đ u mà H i Tri u không có: s uyên bác và tài hoa. Nh ng bài bút chi n c a Phan Khôi là nh ng tác ph m văn ch ng, c a H i Tri u, ch là nh ng bài vi t tuyên truy n.

Bút chi n là đ đánh đ mọt l p lu n cũ h n là đ ch ng minh cho mọt lu n đ i m m i. Bút chi n thích h p v i tính cách c a Phan Khôi: a lý lu n và th ng xuyên ph n kháng. Nh hai tính cách y, Phan Khôi đã đi tiên phong trong r t nhi u lãnh v c khi Vi t Nam đang c g ng chuy n mình t mọt xã h i trung đ i sang hi n đ i.

R t lâu tr c khi Hoàng Đ o vi t cu n M i đ i u tâm ni m làm c ng lĩnh lý thuy t cho nhóm T L c văn đoàn cũng nh cho phong trào Âu hoá ào t vào đ u th p niên 1930, Phan Khôi đã đi đ u trong vi c đ kích k ch li t Nho giáo, đ c bi t T ng Nho, trong vi c hô hào m i ng i h c t p tinh th n duy lý c a Tây ph ng.

Đi tr c Nh t Linh trong cu n Đ o n tuy t và Khái H ng trong cu n Nô a ch ng xuân, ngay t năm 1931, Phan Khôi đã đ kích ch đ đ i gia đình, nguyên nhân c a nh ng quan h thù ngh ch hay h c h c b t hoà gi a m ch ng và nàng dâu, đã quy t li t ch ng l i vi c c ng b c hôn nhân. (1)

S m h n b t c ng i nào khác, ngay t năm 1929, Phan Khôi đã đ t ra v n đ nam n bình quy n và v n đ n quy n (feminism) trong văn h c. (2)

Phan Khôi đi tiên phong trong r t nhi u lãnh v c. Đ i u này khi n r t nhi u ng i yêu quý và khâm ph c ông. Trong b Nhà văn hi n đ i, tr c năm 1945, Vũ Ng c Phan cho “Phan Khôi là mọt trong nh ng nhà văn xu t s c nh t trong phái nho h c.” (3) Ba m i năm sau, Thanh Lãng cũng t p t c a ng i Phan Khôi mọt cách n ng nhi t: “Phan Khôi là khuôn mọt đ p đ nh t c a th i đ i ta, mọt t ng h p k di u đ c hình thành do nh ng gì tinh túy nh t c a n n c h c vô cùng t nh Đ ng ph ng và n n h c thu t minh b ch khúc chi t c a Tây ph ng.” (4)

Tuy nhiên, cái mọt, cái lùn của Phan Khôi là khi kết tinh vào trong tác phẩm. Tác phẩm của Phan Khôi thường chỉ là các bài báo, rí rác và tẻ nẹt, nên bất gì của bạn man các bài báo khác nhau cách nhìn và cách viết sỗ c sỗ o, đố c đáo, nháng, dù sao, chúng vẫn là những bài báo, gần gũi với những thứ điếm, những bình luận của thời, nhất đánh. (5) Chúng khó mà đáng với với thời gian. Bởi vậy, tuy Phan Khôi đi tiên phong những ít khi ông cảm thấy là của mình trên vùng đất mình khai phá đác.

Ngay cả khi ông cảm thấy của, ông cũng không lâu với người bạn y đáng đánh chỉ quyán của mình trên vùng đất này. Vì thế Nam, ông là người đáu tiên bàn luận lý học, tu học, là một trong vài người hiếm hoi có đác một tư duy duy lý cao, ông là không chịu đi sâu đá có đác một công trình hoàn chỉnh nào trong các lãnh vực này.

Là người có nhu cầu suy nghĩ táo bạo và đố c đáo với pháp tiáng Việt, với những những cùng thời, (6) ông là không tập trung đá đá thành một nhà ngôn ngữ học của phách, đáu ông có thể làm đác nếu ông quyát tâm. Ông đác nhu cầu người khen là có khả năng cảm thụ những bán, “nói chuyện với thú ý nghĩa và đá m đá”, (7) những tập Cháng Dân thi thoái của ông là đá tính chất ngữ học, quá tẻ nẹt, quá sá sái, đá với nó, ông có thể đác xem là một nhà phê bình văn học.

Nháng không đâu rõ ràng trong lãnh vực thời. Ai cũng biết và ai cũng thừa nhận là, với bài “Tình già” đăng trên báo Phán tân văn số 122 ra ngày 10.3.1932 tại Sài Gòn, Phan Khôi là người khởi xáng ra phong trào Thơ Mới, đánh đáu một thời kỳ phát triển rực rỡ nhất trong lịch sử thi ca Việt Nam: thời kỳ 1932-45. Không có bài “Tình già”, không ai biết đác là dián mạo của nền thơ Việt Nam hiện đại ra sao. Chắc chắn nó sẽ khác rất nhiều. Có phần chắc là nó sẽ phát triển chậm hơn, nghèo nàn hơn.

Tuy nhiên, có điều rất đáng ngạc nhiên là: khi phong trào Thơ Mới bắt đầu phát triển với thời nhiều những sự, Phan Khôi là không làm đác bài thơ nào mang phong cách của Thơ Mới cả. Một số bài thơ ông sáng tác sau năm 1932, cũng hoá hoán thôi, đáu khá cá kính. Cho nên đây có một nghịch lý: người cảm nhận đáu cho Thơ Mới là không phải là một nhà thơ mới.

Sánghiáp của Phan Khôi, bởi vậy, có cái gì của nhá đáng. Ông là một khuôn mặt lớn, một phong cách lớn mà là không có tác phẩm lớn nào xứng. Ông là một cây chá ra một một đá trái đáu mùa, rái thôi. Nói theo ngôn ngữ bóng đá, ông là người phát bóng của người bóng đá thân ông thì là ít khi ghi đác bàn thắng. Đác ông, có cảm giác như một đác một nấu cuốn sách. Tuy nhiên, những người có một nấu.

N&#a kia, n&#m &# cu&#c đ&#i c&#a ông.

Chú thích:

1. Tiêu bi&#u nh&#t là trong bài “M&#t cái h&#i c&#a ch&# đ&# đ&#i gia đ&#nh: Bà già v&#i nàng dâu” đ&#ng trên Ph&# N&# tân văn s&# 96 ra ngày 20.8.1931; in &#i trong cu&#n 13 năm tranh lu&#n văn h&#c, t&#p 3, c&#a Thanh L&#ng, nxb Văn H&#c và H&#i Nghiên c&#u và Gi&#ng d&#y Văn h&#c thành ph&# H&# Chí Minh in năm 1995, tr. 72-80.
2. Tiêu bi&#u nh&#t là bài “Văn h&#c và n&# tánh” đ&#ng trên Ph&# N&# tân văn s&# 2, ngày 9.5.1929; bài “Văn h&#c c&#a ph&# n&# n&#c Tàu v&# th&#i k&# toàn th&#nh” trên Ph&# N&# tân văn s&# 3, ngày 16.5.1929; và lo&#t bài “Theo t&#c ng&# phong dao xét v&# s&# sanh ho&#t c&#a ph&# n&# n&#c ta”, đ&#ng trên Ph&# N&# tân văn t&# s&# 5 (30.5.1929) đ&#n s&# 18 (29.8.1929); t&#t c&# các bài trên đ&#u đ&#c in &#i trong 13 năm tranh lu&#n văn h&#c, t&#p 2, tr. 382-462.
3. Vũ Ng&#c Phan, Nhà văn hi&#n đ&#i, t&#p 1, Nhà xu&#t b&#n Văn H&#c và H&#i nghiên c&#u và gi&#ng d&#y văn h&#c thành ph&# H&# Chí Minh in &#i, 1994, tr. 238.
4. Thanh L&#ng (1973), Phê bình văn h&#c th&# h&# 1932, Phong trào văn hoá, Sài Gòn, tr. 252.
5. Tr&# cu&#n ti&#u thuy&#t Tr&# v&# &#a ra in trên Ph&# thông bán nguy&#t san s&# 41 (16.8.1939), h&#u h&#t các tác ph&#m c&#a Phan Khôi đ&#u là các bài báo. Ch&# có m&#t s&# ít đ&#c t&#p h&#p in trong hai cu&#n sách: Ch&#ng Dân thi tho&#i (1936) và Vi&#t ng&# nghiên c&#u (1955). Còn &#i đ&#u n&#m r&#i rác trên báo chí. Có th&# tìm đ&#c các bài &#y trong b&# 13 năm tranh lu&#n văn h&#c do Thanh L&#ng s&#u t&#m và biên so&#n, g&#m 3 t&#p do nhà xu&#t b&#n Văn H&#c và H&#i nghiên c&#u và gi&#ng d&#y văn h&#c thành ph&# H&# Chí Minh in năm 1995. G&#n đây, &#i Nguyễn Ân b&# công s&#u t&#m r&#t nhi&#u bài báo c&#a Phan Khôi và công b&# trong “H&# s&# Phan Khôi” trên http://www.viet-studies.info/Phan_khoi/index.htm
6. Xem t&#p Vi&#t ng&# nghiên c&#u c&#a Phan Khôi, nxb Văn Ngh&#, Hà N&#i, 1955. Trong t&#p này, có nhi&#u bài Phan Khôi vi&#t t&# nh&#ng năm 1948, 1949. S&#m h&#n n&#a, trên Ph&# n&# tân văn t&# năm 1930, Phan Khôi đã có lo&#t bài “Phép làm văn” trong đó ch&# y&#u ông bàn v&# ng&# pháp, nh&# cách dùng quán t&# (article), đ&#i danh t&# (pronoun), v.v... (M&#t s&# đ&#c in &#i trong b&# 13 năm tranh lu&#n văn h&#c c&#a Thanh L&#ng, đ&#n trên).
7. Vũ Ng&#c Phan, s&#d., tr. 242